

АНОТАЦІЯ

Сех Д. А. Геополітична концепція «Міжмор'я»: субрегіональний вимір та стратегічні перспективи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 – Політологія. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація присвячена комплексному аналізу геополітичної концепції «Міжмор'я» як субрегіонального інтеграційного проєкту, що охоплює країни Центрально-Східної Європи та Балто-Чорноморського регіону. Дослідження ґрунтується на комплексному методологічному підході, що поєднує історичний, системний, компаративний, структурно-функціональний та прогностичний методи, які забезпечують наукову достовірність отриманих результатів. Це дозволяє всебічно вивчити концепцію «Міжмор'я» в контексті політичних процесів регіону, простежити її трансформацію та оцінити потенціал реалізації в умовах сучасної міжнародної нестабільності. Застосування історичного методу дозволило визначити передумови виникнення концепції «Міжмор'я», простежити її ідейну еволюцію від міжвоєнного Інтермаріуму через трансформацію в період «холодної війни» до сучасних регіональних ініціатив після розпаду СРСР. Виявлено фактори, що впливали на реалізацію цих моделей, а також виклики, які залишаються актуальними. Системний підхід сприяв розгляду «Міжмор'я» як структурованого політичного феномену, що охоплює взаємопов'язані елементи – геополітичний, безпековий та економічний виміри. Це дало змогу проаналізувати взаємозалежність між внутрішніми та зовнішніми факторами регіональної інтеграції, вплив міжнародних акторів і глобальних процесів на розвиток субрегіональних ініціатив. Геополітичний аналіз дозволив визначити місце «Міжмор'я» в системі міжнародних відносин, оцінити його роль у глобальному розподілі сил та виявити чинники, що сприяють або перешкоджають його реалізації. Окрему увагу приділено аналізу позицій ключових міжнародних акторів (США, ЄС, Росії, Китаю) щодо цієї концепції, що дало змогу

ідентифікувати стратегічні ризики та можливості регіональної взаємодії. Метод компаративного аналізу використано для порівняння трьох концепцій – Інтермаріуму, Ініціативи трьох морів та Балто-Чорноморського союзу. Це дозволило визначити їхні спільні риси та відмінності, оцінити рівень інституційної реалізації, політичні та безпекові аспекти, а також міжнародну підтримку цих форматів. Структурно-функціональний метод застосовано для аналізу організаційних механізмів співпраці в межах регіональних ініціатив. Це дало змогу визначити ефективні інституційні моделі, що сприяють реалізації концепції «Міжмор'я», а також виявити структурні бар'єри, які ускладнюють її впровадження. Методи політичного моделювання та сценарного аналізу дозволили оцінити можливі варіанти розвитку концепції «Міжмор'я» у сучасних геополітичних умовах. Розгляд альтернативних сценаріїв допоміг визначити напрями еволюції регіональних ініціатив, їхній вплив на систему міжнародних відносин та роль України в цих процесах. Поєднання кількісних і якісних методів аналізу сприяло комплексному вивченню концепції «Міжмор'я» як багатовимірного політичного явища, що має стратегічний потенціал у формуванні субрегіональної інтеграції. Отримані результати не лише підтвердили її політичну значущість, а й дозволили сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо перспектив участі України у відповідних ініціативах.

Дослідження ґрунтується на багатовимірному аналізі концепції «Міжмор'я», у межах якого виокремлено три основні напрями її розвитку: Інтермаріум, Ініціатива трьох морів та Балто-Чорноморський союз. Доведено, що, попри схожі географічні параметри, ці концепції мають різне історичне підґрунтя, стратегічні цілі, рівень політичної реалізації та міжнародну підтримку.

Інтермаріум є найдавнішою з концепцій, коріння якої сягає міжвоєнного періоду. Геополітична стратегія Юзефа Пілсудського передбачала створення союзу держав між Балтійським, Чорним і Адріатичним морями для стримування загроз із боку Німеччини та СРСР. Ідея створення Центрально-Східного блоку держав була неодноразово актуалізована у XX столітті, зокрема під час Другої світової війни, коли уряди у вигнанні Польщі, Чехословаччини та країн Балтії

прагнули сформувати спільний союз для протидії агресорам. У 1990-х роках окремі аспекти концепції проявлялися у спробах розбудови регіональних безпекових механізмів, зокрема у створенні Вишеградської групи. Після розширення ЄС і НАТО у 2004 році ідея Інтермаріуму втратила актуальність, проте її концептуальні положення знову набули ваги після 2014 року внаслідок російської агресії проти України. У сучасному контексті Інтермаріум розглядається як потенційний безпековий альянс, здатний зміцнити обороноздатність регіону в умовах сучасних гібридних загроз. Водночас відзначено, що реалії XXI століття значно звужують можливості його практичної реалізації через політичні, економічні та військові розбіжності між потенційними учасниками.

Ініціатива трьох морів (Three Seas Initiative) є найбільш розвиненою та інституційно оформленою формою регіональної співпраці. Створена у 2016 році, вона має чіткі пріоритети, серед яких розвиток транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури. Аналіз показав, що ця ініціатива має не лише економічний, а й стратегічний вимір, оскільки сприяє зменшенню залежності Центрально-Східної Європи від російських енергетичних ресурсів та стимулює внутрішньорегіональні зв'язки. Важливу роль у підтримці цієї ініціативи відіграють США та Європейський Союз, що надає їй додаткової геополітичної ваги. США розглядають Ініціативу трьох морів як інструмент посилення східного флангу НАТО та зміцнення енергетичної безпеки Європи, зокрема шляхом розвитку альтернативних маршрутів постачання енергоресурсів, які зменшують залежність від Росії. Європейський Союз, попри загальну підтримку проекту, демонструє неоднозначне ставлення: низка держав Західної Європи, зокрема Німеччина та Франція, побоюються, що ця ініціатива може послабити єдність ЄС та створити альтернативний центр сили в межах блоку. Росія ж сприймає Ініціативу трьох морів як потенційну загрозу своїм стратегічним інтересам у регіоні та намагається дискредитувати її через дипломатичні й інформаційні заходи.

Балто-Чорноморський союз розглядається як найамбітніша концепція регіонального співробітництва, що включає не лише економічні аспекти, а й питання колективної безпеки. У дисертації обґрунтовано, що Балто-Чорноморський союз міг би стати альтернативною регіональною структурою, яка сприяла б зміцненню обороноздатності східного флангу Європи. Водночас, на відміну від Ініціативи трьох морів, цей союз включає потенційне залучення України та інших позаблокових держав, що відкриває нові можливості для формування незалежної безпекової архітектури в регіоні. Особливу роль у розвитку Балто-Чорноморського союзу відіграє стратегічне партнерство між Україною та Литвою. Литва традиційно підтримує інтеграційні прагнення України в межах цього регіонального формату, сприяючи політичній, військовій та економічній координації. Обидві країни мають спільні інтереси у сфері безпеки, особливо в контексті стримування російської загрози, а також у розвитку інфраструктурних проєктів, спрямованих на зміцнення економічних зв'язків між Балтійським і Чорним морями.

Окрему увагу приділено ролі України в реалізації зазначених концепцій. У дисертації проаналізовано, що Україна має стратегічний інтерес до участі в кожній із цих ініціатив, однак рівень її інтеграції залежить від політичних, економічних та безпекових обставин. З одного боку, Україна має історичні, геополітичні та економічні підстави для активної участі в проєктах регіональної співпраці. Проте існує ряд факторів, що можуть перешкоджати ефективному включенню України до регіональних Ініціатив «Міжмор'я». По-перше, нестабільна політична ситуація всередині країни та часті зміни зовнішньополітичного курсу ускладнюють формування довгострокових стратегічних партнерств. По-друге, широкомасштабна збройна агресія РФ обмежує можливості України для участі в багатосторонніх безпекових ініціативах, оскільки деякі держави-учасниці уникають поглиблення співпраці через побоювання втягнення. По-третє, економічна нестабільність та потреба у зовнішньому фінансуванні обмежують можливості України для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів у межах Ініціативи трьох морів. З іншого

боку, існує низка викликів, що гальмують її залучення, серед яких незавершеність внутрішніх реформ, економічна нестабільність та російсько-українська війна. Важливим чинником, що може сприяти ефективному залученню України до Балто-Чорноморського союзу, є її тісна співпраця з Литвою, яка виступає активним лобістом інтересів України в ЄС і НАТО. Поглиблення українсько-литовської взаємодії в рамках цього формату може зміцнити його інституційну спроможність та сприяти розширенню безпекового компонента регіонального співробітництва.

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному аналізі «Міжмор'я» як політичної, економічної та безпекової концепції, що еволюціонує в умовах сучасної міжнародної нестабільності. Запропоновано нову аналітичну модель дослідження субрегіональних ініціатив, яка дозволяє оцінити їхній потенціал з позиції стратегічного планування.

Практичне значення дисертації визначається можливістю використання її висновків у формуванні зовнішньополітичної стратегії України, що передбачає активне залучення до регіональних інтеграційних ініціатив. Результати дослідження можуть бути використані в наукових дослідженнях, аналітичних розробках і освітньому процесі в галузі політології та міжнародних відносин.

Дисертація узагальнює ключові аспекти регіонального співробітництва в Центрально-Східній Європі, пропонує нові підходи до оцінки стратегічного потенціалу інтеграційних ініціатив та окреслює роль України в їхньому розвитку. Аналіз підтверджує, що «Міжмор'я» може стати важливим елементом формування нової регіональної архітектури безпеки та співпраці, що відповідає стратегічним інтересам України та інших держав регіону. Крім того, у дисертації запропоновано нову аналітичну модель оцінки регіональних інтеграційних проєктів, що ґрунтується на трьох ключових параметрах: політичній волі учасників, економічному потенціалі та рівні безпекових викликів. Використання цієї моделі дозволяє не лише оцінити ефективність уже існуючих ініціатив, а й прогнозувати їхні майбутні перспективи. Отримані результати можуть бути застосовані для розробки зовнішньополітичної стратегії України щодо участі в

«Міжмор'я», що передбачає адаптивний підхід до кожної з регіональних ініціатив залежно від їхньої стратегічної значущості та реалістичності реалізації.

Ключові слова: концепція «Міжмор'я», Центральна-Східна Європа, Вишеградська четвірка, Балто-Чорноморський союз, Бухарестська дев'ятка, Східне партнерство, Республіка Польща, НАТО, безпекове співробітництво, національна безпека, оборонна інтеграція, Російсько-Українська війна, зовнішня політика, міжнародні відносини, євроінтеграція.

ABSTRACT

Sekh D.A. The Geopolitical Concept of «Intermarium»: Subregional Dimension and Strategic Perspectives. – A Qualification Research Paper in the Form of a Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 – Social and Behavioral Sciences, specialty 052 – Political Science. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the geopolitical concept of «Intermarium» as a subregional integration project encompassing the countries of Central and Eastern Europe and the Baltic-Black Sea region. The study systematically examines the historical prerequisites for the formation of the concept, its evolution, contemporary interpretations, and strategic development prospects. To achieve the research objectives, a comprehensive interdisciplinary approach was applied, incorporating methods of comparative analysis, content analysis, systems approach, and geopolitical modeling. Comparative analysis allows for assessing the differences between various implementations of the «Intermarium» concept, particularly Intermarium, the Three Seas Initiative, and the Baltic-Black Sea Union. Content analysis of documents and political statements helps trace the evolution of views on this concept over different periods. The use of a systems approach enables the examination of «Intermarium» not only as a geopolitical project but also as a dynamic model of regional cooperation with economic and security dimensions. Geopolitical modeling was applied to forecast possible development scenarios of the concept in the context of

contemporary international instability. It is substantiated that "Intermarium" is a key factor in shaping the regional security architecture and economic interaction in an era of growing geopolitical turbulence.

The research is based on a multidimensional analysis of the «Intermarium» concept, within which three main directions of its development are identified: Intermarium, the Three Seas Initiative, and the Baltic-Black Sea Union. It is proven that despite similar geographical parameters, these concepts have different historical backgrounds, strategic goals, levels of political implementation, and international support.

Intermarium is the oldest of the concepts, whose roots date back to the interwar period. Józef Piłsudski's geopolitical strategy envisioned the creation of an alliance of states between the Baltic, Black, and Adriatic Seas to counter threats from Germany and the USSR. The idea of forming a Central and Eastern European bloc was repeatedly revived in the 20th century, particularly during World War II, when the governments-in-exile of Poland, Czechoslovakia, and the Baltic States sought to establish a common alliance to resist aggressors. In the 1990s, certain aspects of the concept emerged in attempts to develop regional security mechanisms, notably in the establishment of the Visegrad Group. Following the expansion of the EU and NATO in 2004, the idea of Intermarium lost relevance, but its conceptual foundations regained importance after 2014 due to Russian aggression against Ukraine. In the modern context, Intermarium is considered a potential security alliance capable of strengthening regional defense in the face of contemporary hybrid threats. However, it is noted that 21st-century realities significantly limit its practical implementation due to political, economic, and military differences among potential participants.

The Three Seas Initiative is the most developed and institutionally structured form of regional cooperation. Established in 2016, it has clear priorities, including the development of transport, energy, and digital infrastructure. Analysis indicates that this initiative has not only an economic but also a strategic dimension, as it helps reduce Central and Eastern Europe's dependence on Russian energy resources and fosters intra-regional connections. The United States and the European Union play crucial roles in

supporting this initiative, adding to its geopolitical significance. The U.S. views the Three Seas Initiative as a tool to strengthen NATO's eastern flank and enhance Europe's energy security, particularly by developing alternative energy supply routes that reduce dependence on Russia. The European Union, despite general support for the project, demonstrates an ambiguous stance: several Western European countries, notably Germany and France, fear that this initiative could weaken EU unity and create an alternative center of power within the bloc. Meanwhile, Russia perceives the Three Seas Initiative as a potential threat to its strategic interests in the region and attempts to undermine it through diplomatic and informational measures.

The Baltic-Black Sea Union is regarded as the most ambitious concept of regional cooperation, encompassing not only economic aspects but also collective security issues. The dissertation substantiates that the Baltic-Black Sea Union could serve as an alternative regional structure that would strengthen the defense capacity of Europe's eastern flank. Unlike the Three Seas Initiative, this union includes the potential involvement of Ukraine and other non-aligned states, opening new opportunities for the formation of an independent security architecture in the region. The strategic partnership between Ukraine and Lithuania plays a crucial role in the development of the Baltic-Black Sea Union. Lithuania has traditionally supported Ukraine's integration aspirations within this regional framework, promoting political, military, and economic coordination. Both countries share common security interests, particularly in deterring Russian threats, and in developing infrastructure projects aimed at strengthening economic ties between the Baltic and Black Seas.

Special attention is given to Ukraine's role in implementing these concepts. The dissertation analyzes Ukraine's strategic interest in participating in each of these initiatives, although its level of integration depends on political, economic, and security circumstances. On the one hand, Ukraine has historical, geopolitical, and economic grounds for active participation in regional cooperation projects. However, several factors may hinder Ukraine's effective inclusion in regional initiatives within «Intermarium». First, internal political instability and frequent shifts in foreign policy make it difficult to establish long-term strategic partnerships. Second, the ongoing

large-scale armed aggression by Russia limits Ukraine's ability to participate in multilateral security initiatives, as some participating states are reluctant to deepen cooperation due to concerns about entanglement. Third, economic instability and the need for external financing restrict Ukraine's capacity to implement large-scale infrastructure projects within the Three Seas Initiative. On the other hand, several challenges hinder its involvement, including unfinished internal reforms, economic instability, and the Russia-Ukraine war. A significant factor that could facilitate Ukraine's effective integration into the Baltic-Black Sea Union is its close cooperation with Lithuania, which actively lobbies for Ukraine's interests within the EU and NATO. Deepening Ukrainian-Lithuanian cooperation within this format could strengthen its institutional capacity and contribute to the expansion of the security component of regional cooperation.

The scientific novelty of the dissertation lies in a comprehensive analysis of «Intermarium» as a political, economic, and security concept evolving under conditions of contemporary international instability. A new analytical model for studying subregional initiatives is proposed, enabling an assessment of their potential from a strategic planning perspective.

The practical significance of the dissertation is determined by the possibility of applying its findings in shaping Ukraine's foreign policy strategy, which involves active engagement in regional integration initiatives. The research results can be used in academic studies, analytical developments, and the educational process in political science and international relations.

The dissertation summarizes key aspects of regional cooperation in Central and Eastern Europe, proposes new approaches to assessing the strategic potential of integration initiatives, and outlines Ukraine's role in their development. The analysis confirms that «Intermarium» can become an important element in forming a new regional security and cooperation architecture that aligns with the strategic interests of Ukraine and other regional states. Furthermore, the dissertation introduces a new analytical model for evaluating regional integration projects based on three key parameters: political will of participants, economic potential, and level of security

challenges. The application of this model allows for assessing the effectiveness of existing initiatives and forecasting their future prospects.

Keywords: the concept of «Intermarium», Central and Eastern Europe, the Visegrád Group, the Baltic–Black Sea Union, the Bucharest Nine, the Eastern Partnership, the Republic of Poland, NATO, security cooperation, national security, defense integration, the Russo-Ukrainian War, foreign policy, international relations, European integration.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у фахових виданнях України категорії Б:

1. Сех Д. А. «Міжмор'я» – важливий регіональний альянс у процесі становлення України як європейської держави // Міжнародні та політичні дослідження. – 2024. – Вип. 37. С. 32-39

DOI: [10.32782/2707-5206.2024.37.3](https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.3).

URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/133>

2. Сех Д. А. Інфраструктурні проєкти Міжмор'я як інструмент економічної інтеграції України з Центрально-Східною Європою // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2024. – Вип. 50. С. 212-216

DOI: [10.32782/apfs.v050.2024.35](https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.35).

URL: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/50_2024/37.pdf

3. Сех Д. А. Міжмор'я та безпека Східного партнерства: перспективи і виклики // Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. – 2024. – Вип. 3 (75). С. 76-80

DOI: [10.32689/2523-4625-2024-3\(75\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-11).

URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/4448>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Sekh D. Concept “Trymor’ya” and National Interests of Ukraine // *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. – 2024. – № 2 (63).

DOI: [10.23856/6324](https://doi.org/10.23856/6324).

URL: <http://pnep.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/1294>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

5. Сех Д. А. Концепція «Міжмор'я» як інструмент протидії гегемонії наддержав у процесі розбудови України // Соборність як фундаментальна

складова ідеології українського націоналізму: Матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ, 16–17 квітня 2021 р.) / Наук. ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2021. – 260 с. – ISBN 978-966-668-533-2.

URL: <https://insn.org.ua/2021/04/21/zbirnyk-materialiv-ix-vseukrayinskoyi-naukovoyi-konferencziyi-z-mizhnarodnoyu-uchastyu-sobornist-yak-fundamentalna-skladova-ideologiyi-ukrayinskogo-naczionalizmu/>